

Hogeland, buurtje ontworpen door MYRDV in Ypenburg Foto's Leo van Velzen

Brandevoort, de Vinex-wijk van Helmond ontworpen door Rob Krier

Nog voor de bouw in 1995 begon, hadden de Vinex-wijken al een slechte reputatie. Ten onrechte, zoals nu blijkt. Een rapport van het Ruimtelijk Planbureau maakt korte metten met alle vooroordelen en clichés over de Vinex-wijken. „Deze wijken zullen heel lang meegaan.“

Bernard Hulsman

Vinex is de bel. Vinex-wijken zijn saai, monotone en armzalig, is het algemene oordeel over de nieuwe buitenwijken die nu overal in Nederland in aanbouw zijn. „Eenvormige buitenwijken aan de rand van de stad – zo werd de Vinex-wijk in deze krant dan ook eens als vanzelfsprekend omschreven in een aankondiging van een documentaire over wonen.“

Hun slechte reputatie kregen de Vinex-wijken al vlak nadat de rijksoverheid in de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra (Vinex) in 1993 tientallen gebieden had aangewezen waar van 1995 tot 2005 ruim 450.000 woningen moesten worden gebouwd. Nog voor de bouw begon wilden sommige gemeenten het acronym 'Vinex' niet aan hun buitenvijanden in Nederland zo gevaarlijk, dat niemand er zo willen wonen. En toen een paar jaar later de eerste stukjes Vinex-wijken werden opgeleverd, maakten veel critici ze onmiddellijk met de grond gelijk. „Het zijn in essentie schrale jaren-zestig-woningen die mooi worden opgedrukt en trabant die naar wens wordt aangekleed als een Opel, een Mercedes of een Citroën. Maar het blijft een Trabant“, schreef Adri Duivestijn, PvdA-kamerlid en voormalig directeur van het Nederlandse Architectuurinstituut in het Jaarboek Architectuur in Nederland 1998-99. Hilde de Haan en Ids Haagsma deden er in de Volkskrant nog een schepje bovenop. De Vinex-wijken waren „de getto's van morgen“, voorspelden zij. Nog voor er ook maar één Vinex-wijk was voltooid, was het oordeel geveld: Vinex was niks en zou ook nooit wat worden. „Vinex – dat moeten we niet meer doen“, zei minister Dekker van VROM dan ook vlak na haar aantreden in 2003.

Maar nu is er in het rapport *Vinex* van het Ruimtelijk Planbureau. Deze „morfologische verkenning“ maakt korte metten met alle clichés die over de Vinex-wijken bestaan. Nooit eerder waren buitenwijken in Nederland zo gevestigd als Vinex-wijken, concluderen de vier onderzoekers van het ruimtelijk planbureau. „De nieuwe eeuw had in stedenbouwkundig opzicht slechter kunnen beginnen“, luidt de laatste zin van het onderzoek. Aanleiding voor het onderzoek is dat de Vinex-periode in 2005 officieel is afgelopen. „Dat is een mooi moment om eens te kijken wat er van Vinex terecht gekomen is“, zegt Han Lörzing, een van de auteurs van het rapport, in een vooroorlogse bakstenen gebouw in Den Haag. „Bovendien heeft je er recalcitrant te zijn om je af te vragen of al die negatieve oordelen en publiciteit over Vinex nu ook echt waar zijn.“

De vier onderzoekers van het ruimtelijk planbureau bezochten dertien Vinex-wijken. Ze bekeken, fotografeerden en analyseerden deze als ware veldwerkers van top tot teen, van de straten en de pleinen tot de woningen en de tuinen. „De grote variatie doet zich in Vinex-wijken op alle niveaus voor“, zegt Lörzing. „Ten eerste is het verschil tussen de Vinex-wijken onderling heel groot. IJburg in Amsterdam wordt bijvoorbeeld een dichtbebouwde wijk met zo'n 60 woningen per hectare, terwijl er in Haverleij bij Den Bosch maar 6 per hectare komen. Tussen deze twee uitersten zitten wijken met heel uiteenlopende bebouwingsdichtheden. Bovendien kennen Vinex-wijken steeds andere stratenpatronen. Je hebt overdekte rasterstraten en wijken met boulevardachtige lanen die toegang geven tot de buurten. Floriande in Hoofddorp bereikt voor een groot deel uit eilandend waarop buurten zijn gebouwd. Eigenlijk kun je niet spreken van de Vinex-wijk.“ Ook binnen de afzonderlijke Vinex-wijk

ken bestaan vaak grote verschillen tussen de buurten, legt Lörzing verder uit. Veel Vinex-wijken hebben een dichtbebouwd centrum, zoals Ypenburg waar onlangs negen blokken met woontorens werden opgeleverd. „De Stadtkroon in die Duitse expressionistische architecten een eeuw geleden als centra van nieuwe steden wilden, is terug in de stedenbouw“, zegt Lörzing. „Daar staan dan bijvoorbeeld in Ypenburg ruim opgezette, groene buurten met vrijstaande woningen tegenover. En tussen deze uitersten zitten dan weer buurten met diverse bebouwingdichtheden en bouwhoogtes. Hier ligt natuurlijk het gevaar op de loer dat elke Vinex-wijk wordt gekennmerkt door eenzelfde soort variatie, zodat de wijken door de herhaling van de variatie toch weer op elkaar lijken. Maar in de dertien wijken die wij hebben onderzocht zag je dat dit gevaar werd bezworen door de steeds andere stratenbouwkundige ontwerpen van de wijken.“

Ten slotte is ook de variatie in architectuurstijlen groot. „Aan de ene kant zie je nog veel modernisme in Vinex-wijken“, zegt Lörzing. „Aan de andere kant kom je steeds meer traditioneel, met name in de vorm van de vooroorlogse vestingstad, dat is bijvoorbeeld helemaal uit met huizen die zijn geïnspireerd op die uit de achttiende eeuw. Je vindt opvallende stijlen, zoals 'historiserend eclecticisme' en 'colonial'. Maar ondanks de veelheid aan stijlen is er toch, heel voorzichtig, een Vinex-stijl aan het ontstaan. Die zou je vernakelijk kunnen noemen als het niet zo'n rotwoord is, een *middle-of-the-road* stijl die de terughoudende modernistische vormgeving combineert met traditionele materialen.“

Door de variatie op alle niveaus vormen de Vinex-wijken een breuk met de woonwijken zoals die in de twintigste eeuw gebruikelijk waren. „Tot de jaren negentig waren Nederlandse nieuwbouwwijken oefeningen in herhalings. Elk decennium had weliswaar zijn eigen modus in stedenbouw en architectuur, maar die zag je dan ook overal in Nederland. Vinex-wijken zijn juist oecumene van Leidsche Rijn.“

Wim Derksen, directeur van het Ruimtelijk Planbureau, voert eraan toe dat Vinex-wijken, veel meer dan voorgaande nieuwbouwwijken, op zichzelf staande stadsdelen zijn. „Toen Utrecht begon met Leidsche Rijn, Vinex-wijk van Nederland, dacht het gemeentebestuur dat Utrecht er een enorme buitenwijk bij zou krijgen“, zegt Derksen. „Men dacht dat Leidsche Rijn, net als de voorgaande nieuwbouwwijken, weer een extra schil rondom de stad zou worden. Maar dat blijkt niet het geval. Nu Leidsche Rijn een zekere omvang krijgt, moet je vaststellen dat het een zelfstandig stadsdeel is. Bewoners van Leidsche Rijn gaan voor hun

Wooneland ontworpen door Heren 5 in Floriande, Hoofddorp

Wooneland ontworpen door Heren 5 in Floriande, Hoofddorp

hun eigen 'stad' samen uit een groot aantal bestemmingen in een wijde omgeving. Ze werken op een bedrijventerrein dertig kilometer ten oosten van hun woning en rijden tien kilometer zuidwaarts om hun kinderen naar school te brengen. Boodschappen doen ze in een winkelcentrum onderweg van hun werk of ze rijden er op zaterdag naar toe om hun auto vol te laden voor een hele week. Naar de bioscoop gaan ze in een megaplex aan de rand van de stad, sporten doen ze in een sporthallen tien kilometer ten noorden van hun woonwijk. En heel af en toe gaan ze naar een restaurant in een oude stad, maar dat is niet per se de stad waar hun wijk officieel deel van uitmaakt.

Overlopers

„Toen de Vinex-wijken ontstonden, was het idee dat ze zouden bijdragen aan wat in het begin van de jaren negentig de 'compacte stad' werd genoemd“, legt Wim Derksen uit. „Ze werden tegen de bestaande steden gebouwd met de bedoeling dat het woon-werk-verkeer beperkt zou blijven. Dit was een reactie op de 'groeikernen' van de jaren zeventig en tachtig. Toen moesten bijvoorbeeld steden als Purmerend, Almere en Hoorn juist veel woningen bouwen om de 'overloop' uit Amsterdam op te vangen. Dat leidde tot een toename van het woon-werk-verkeer, want de overlopers bleven vaak wel in Amsterdam werken. Nu kun je vaststellen dat de Vinex-wijken nauwelijks hebben geleid tot een beperking van de mobiliteit – wat dit betreft zijn ze niet gelukt. Maar ze blijken wel goed functionerende onderdelen van de netwerkstad waarvan niemand in het begin van de jaren negentig, toen Vinex begon, een vermoeden had. De Vinex-wijken waren hun tijd vooruit.“

Als Vinex-wijken zo geveerd zijn zo veel eruit te dan zo erboomrijk? Han Lörzing: „Dat komt door de algemene afkeer van grootschalige nieuwbouw. Vergoet ook niet dat veel Vinex-wijken nog heel kaal zijn en geen bomen hebben en dat je vaak door de bager naar je nieuwe huis moet. Het is nu moeilijk om te zien hoe de Vinex-wijken uiteindelijk zullen zijn.“

Wim Derksen: „De eindeloze variatie van de Vinex-wijken kan inderdaad erg

De Vinex-variantie

Geen wijken, maar stadjes

Niet alle nieuwbouw Vinex

De Vinex-wijk is synoniem geworden voor de nieuwe buitenwijk in het algemeen in Nederland. Toch zijn lang niet alle nieuwe buitenwijken Vinex-wijken. Officieel zijn Vinex-wijken beperkt tot de gebieden die als bouwgrond voor nieuwe woningen zijn aangewezen in de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra uit 1994. De Vinex-gebieden moesten in het kader van de 'compacte stad' dichtbij of zelfs in bestaande steden komen, zodat de open ruimte tussen de steden zo veel mogelijk zou worden gespaard. Officieel loopt de Vinex-periode van 1995 tot en met 2005. De rijksoverheid verwachtte dat in die tien jaar 835.000 woningen zouden worden gebouwd, waarvan 455.000 in Vinex-wijken. In totaal zijn er, verspreid over heel Nederland, ongeveer 100 Vinex-wijken. De doelen van de rijksoverheid voor de woningbouw uit 1994 zijn bij lange na niet gehaald. Door allerlei oorzaken, waaronder conflicten tussen gemeenten en projectontwikkelaars en een stagnerende woningbouw, zijn van 1995 tot 2006 slechts 284.000 Vinex-woningen gebouwd. De meeste Vinex-wijken zijn nog niet lang niet af. Veel daarvan zullen pas over tien jaar of nog later zijn voltooid.

„De Vinex-wijken worden vaak veroordeeld om hun gebrek aan stedelijkheid. Veel critici vinden ze niet stedelijk maar ook niet dorps. Toen Vinex begon, verwachtten veel stedenbouwers dat de nieuwe buitenwijken groterstedelijker zouden worden dan de voorgaande generaties buitenwijken. Misschien werd deze verwachting gewekt door het begrip 'compacte stad'. Maar in de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra, die ten grondslag lag aan de Vinex-wijken, wordt geen enkele uitspraak gedaan over het karakter of de 'stedelijkheid' van Vinex-wijken. Vinex wordt vaak dan ook bekritiseerd op grond van door de critici zelf verzonnen criteria.“

De Vinex-wijken zijn de laatste grote woningbouwplannen in Nederland, verwacht Derksen. De nieuwe Nota Ruimtelijke Ordening, die onder de huidige titel *Nota Ruimte* vorig jaar door de Tweede Kamer werd aangenomen, betekent het einde van de centrale sturing van de Nederlandse woningbouw, zoals de Vinex-wijken die nog kennen. Voortaan mogen gemeenten en provincies zelf bepalen waar en wat ze bouwen. Maar het einde van het tijdperk van de maakbare samenleving in de stedenbouw betekent nog niet dat de bouw

Grootste Vinex-wijken in Nederland

040306 NRC Handelsblad / R. / Bron: Verordening in Nederland 1995-2005 (1996)

Toren van Zwoeneste, het door Adolfo Natalini ontworpen kasteel in Haverleij bij Den Bosch

Wijken te bieden hebben

„Gemeentes en provincies krijgen in de *Nota Ruimte* de ruimte om dorpen te bouwen, of landgoederen. Of dat ook gebeurt, hangt af van hun creativiteit en doortastendheid.“

„Als het 'landstedelijke' wonen echt van de grond komt, moeten de Vinex-wijken concurreren met de nieuwe dorpen en de landbouw. Bestaat er dan niet toch de kans dat Vinex-wijken de getto's van morgen worden, als iedereen liever in nieuwe dorpen of juist in de grote stad woont? Wim Derksen: „Nee, dat geloof ik niet. Dat het met veel wijken uit de jaren vijftig en zestig daarvan worden gesloopt en vernieuwd, heeft mede te maken met het feit dat het openhopingen van soci-

ale-huizenwoningen zijn. En Vinex-wijken bestaan voor zeventig procent uit koopwoningen.“

Han Lörzing: „Daar komt bij dat de Vinex-wijken anders in elkaar zitten dan de oude buitenwijken. Het zijn rijks-geschaakte wijken met een grote diversiteit aan leefomgevingen. Zo zie je er nu veel heffesachtige buurten die beslotenheid en beschutting bieden die zoveel bewoners nu op prijs stellen. De Vinex-wijken zullen lang meegaan, denk ik. Daar zal de komende vijftig jaar niet zo gek veel veranderen.“

Han Lörzing, Wilhelmina, Miranda van Leeuwen, Sus Soekintin: *Vinex Een morfologische verkenning*, Uitg. NAI Uitgevers/Ruimtelijk Planbureau, 2006. Prijs 22,50 euro